

כג ע"ב

[א] רש"י ד"ה אלא אמרה תורה טול כו' אין מגיע התוספת לרוחב וכו' - והוא אצבע וא' מי"ח באצבע בקירוב, דע' [וארבעה טפחים ואצבע]²³ על ע' וארבעה טפחי' ואצבע משתייר שלישי אמה.

אור אליהו

פתחים יש לגיהנם: אחד במדבר, ואחד בים ואחד בירושלים" כו'.

ולא כגירסא שלפנינו בגמ': "דיו למנודה שבח זונית²¹ נתקלקל במידה שלשה סימן". והטעם, שכן לפי גירסא זו יש סימן רק לשבע מימרות בלבד במקום תשע²². וגם יותר ראוי לכתוב "מנודה" מאשר "למנודה".

[א] בגמ': "וכמה שיעור סאתים, כחצר המשכן. מנא הני מילי, אמר רב יהודה, דאמר קרא ארך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים, אמרה תורה: טול חמשים וסכב חמשים". וכתב רש"י ד"ה אלא אמרה תורה טול כו': "אלא אמרה תורה טול חמשים - שארכו יתר על רחבו, וסכב חמשים הנותרים, דהווי להו שבעים אמות וארבעה טפחים מרובעין, כיצד: עשה מהן חמש רצועות של עשר אמה רוחב, וארכן חמשים,

אלעזר, מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם" כו'. ה. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב" כו'. ו. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות" כו'. ז. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכיניה, נתקללה שומרון נתברכו שכיניה". ח. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, מתחייב אדם הריגה למלכות מטילין לו חכה לתוך פיו, כדי שלא יקלל את המלך. מדת הקדוש ברוך הוא, אדם מתחייב הריגה למקום שותק" כו'. ט. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, שלשה

"שוב מצאתי ת"ל בהגהת מרן הגר"א ז"ל, שהגיה דיו מנודה שבח יונה בית שתי נתקללה במדה שלשה. ושמחתי שזכיתי לכוון לדעתו הקדושה והרחבה".

23. לפנינו בגהות רבינו שבש"ס ווילנא מודפס: "דע' על ע' וארבעה טפחי' ואצבע" (והתיבות "דע' על ע'" מוקפות בסוגריים מרובעות). ויש בזה חסרון הניכר: א. שלפי גירסא זו החישוב לא יוצא נכון. ב. ברור בכל הסוגיא שמדובר בריבוע, שהאורך והרוחב שווים. לפיכך נראה שצריך לגרוס "דע' וארבעה טפחים ואצבע על ע' וארבעה טפחים ואצבע", ואז החישוב יוצא מדוייק, כמבואר להלן בפירוש "אור אליהו".

חרוב נתקלל כמדת שלשה" (והסימן הראשון "ר" יהודה" הוא תמוה, שכן כאן הגמ' מביאה סימן למימרות של רבי ירמיה בן אלעזר ולא למימרות של רבי יהודה וצ"ע). ובכתי" מינכן אין כלל את הסימן, והעיר בדקדוקי סופרים שכן הוא בדפוס שאלוניקי.

21. סימן זה הוא למימרא הרביעית של רבי ירמיה בן אלעזר ("ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם" כו'), אלא שלגירסת רבינו הסימן הוא יונה.

22. וכן הקשה במגילת סמנים: "אמנם תמוה לי, שנחסר לסימן עוד ב' מאמרים" כו'. ואז הוסיף:

אור אליהו

ואצבע, יוצא שמהשטח של בית סאתיים²⁴ משתייר שלישי אמה עודף. והחשובן הוא²⁵, שאם נחשב את מספר האצבעות המרובעות שיש בבית סאתיים, שהוא מאה אמה על חמישים אמה, נקבל 2,880,000²⁶ אצבעות מרובעות. ואם נפחית מזה את מספר האצבעות מרובעות שיש בשבעים אמה וארבעה טפחים ואצבע²⁷ על שבעים אמה וארבעה טפחים ואצבע, שזה 2,879,809 אצבעות מרובעות, נקבל 191 אצבעות מרובעות. 1911 אצבעות מרובעות הם בקירוב שלישי אמה מרובעת, שכן באמה על אמה יש 576 אצבעות מרובעות, ובשליש אמה מרובעת יש 192 אצבעות. ולפי זה נמצא, שאם נוסיף אצבע אחת על השבעים אמה וארבעה טפחים ישאר שלישי אמה מרובעת בקירוב מהשטח הכולל של בית סאתיים. ואם נרצה להוסיף גם את שלישי האמה מרובעת הנ"ל, נחלק אותו לרצועות בעובי של אחד מי"ח באצבע, ועל ידי כך נקבל רצועה של 143 אמה ו 61 אצבעות אורך, ברוחב אחד מי"ח באצבע²⁸. ואז נוסיף רצועה זו לריבוע של שבעים אמה וארבעה טפחים ואצבע על שבעים אמה וארבעה טפחים ואצבע, היינו שנוסיף בצד צפון ומזרח של הריבוע²⁹ רצועה באורך של 141 אמה ושני טפחים ושתי אצבעות³⁰ ועוד משהו לקרן שביניהם. ואם

השכב האחת למזרח והאחת למערב, הרי רחבה שבעים וארבע חמשים, עוד שים אחת לצפון ואחת לדרום, הרי שבעים על שבעים, אלא שהקרנות פגומין לכל קרן וקרן עשר על עשר מפני התוספת שהוספת, טול מן החמשים ארבע חתיכות של עשר על עשר ושים בארבע קרנות ונתמלאו, נשארה רצועה אחת של עשר על עשר אמות, שהיא ששים טפחים על ששים טפחים, ועשה אותן שלשים רצועות של שני טפחים, שכולן הן שלש מאות אמות, תן שבעים לכל רוח, הרי שבעים וארבעה טפחים על שבעים וארבעה טפחים, אלא שהקרנות פגומין טפחיים על טפחיים. נשארו בידך עשרים אמה, טול מהן שמונה טפחים ושים לקרנות ונתמלאו. ונשארו בידך שמונה עשר אמה וארבעה טפחים ברוחב טפחיים - והיינו דבר מועט, שאם באת לחלקו ולהקיף בהן, **אין מגיע התוספת לרוחב שני שלישי אצבע**, דהא בעית למעבד מיניה רצועה של מאתים שמונים ושלוש אמות וארבעה טפחים אורך, להקיף ארבע הרוחות".

וכתב רבינו בגליון הש"ס שלו, שאותו דבר מועט, שיתר על השבעים אמה וארבעה טפחים, הוא **אצבע ואחד משמונה עשרה באצבע בקירוב**. והטעם, משום דכאשר מכפילים **שבעים אמה [וארבעה טפחים ואצבע] על שבעים אמה וארבעה טפחים**

27. שהם 1,697 אצבעות $(1 + 4*4 + 24*70)$.
 וכשנכפיל 1,697 ב-1,697 נקבל 2,879,809.
 28. שאם נכפיל 191 ב-18 נקבל 3,438, וכשנחלק 244 (שהוא מספר האצבעות באמה כנ"ל) נקבל 143 ורבע, דהיינו 143 אמה ו 61 אצבעות (שהוא רבע אמה).
 29. ולא מכל ארבעת הצדדים.
 30. שזה יוצא כאשר מכפילים שבעים אמה וארבעה טפחים ואצבע, כפול שתיים.

24. שהוא 5,000 אמות מרובעות $(50*100)$.
 25. לצורך הבנת דברי רבינו נעזרתי בספר אותיות למשה (ו' סימן קעא, ביאור להגהת רבינו מאת הרב יהושע דב דרוק), אמנם הצגנו את החישוב באופן שונה.
 26. שבאמה יש 6 טפחים, ובטפח יש 4 אצבעות, נמצא שבכל אמה יש 24 אצבעות, אם כן מאה אמה על חמישים אמה הוא 2,400 אצבעות על 1,200 אצבעות, שהוא 2,880,000 אצבעות.

כו ע"א

[א] גמ' חוץ מן המים והמלח - כו³².

אור אליהו

מערכין ומשתתפין, ומדוע אמרה המשנה רק "חוץ מן המים והמלח", אלא מכאן שאין למדין מן הכללות, ואפילו במקום שנאמר בו חוץ. ומבואר לפי זה, שאין מערבין ומשתתפין בכמיהין ופטירות³³.

ולכאורה קשה על הסבר זה³⁴, היאך אפשר לומר שהראיה היא מדין העירוב, הרי ממה נפשך, אם מדובר בכמיהין ופטירות כשהם מבושלים, אז באמת באופן זה כן מערבין ומשתתפין בהן, כיוון שבאופן זה הם נחשבים אוכל, כמבואר בגמ' (שבת סח ע"א): "דתנן, כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר, וגידולו מן הארץ, ולקייטתו כאחת, ומכניסו לקיום חייב בפאה. אוכל - למעוטי ספיחי סטיס וקוצה, ונשמר - למעוטי הפקר, וגידולו מן הארץ - למעוטי כמיהין ופטירות". וממה שלא מיעטה הגמ' את כמיהין ופטירות מתיבת "אוכל", מבואר שגם הם נחשבים אוכל³⁵, אלא כיוון שאין גידולם מן הארץ פטורים מפאה, אבל לעניין עירוב,

נפחית סכום זה מ143 אמה ו6 אצבעות, שהוא השליש אמה הנ"ל, נקבל אמה וקצת פחות מ5 טפחים ברוחב אחד משמונה עשרה של אצבע. נמצא מבואר מכל זה שאורך כל צלע בריבוע, של השטח של בית סאתיים, הוא שבעים אמה ארבעה טפחים ואצבע ועוד אחד חלקי שמונה עשרה מאצבע, אמנם גם חישוב זה הוא רק בקירוב, שכן יש עוד סכום קטן מאוד שיש להוסיף לזה³¹.

[א] בגמ': "אמר רבי יוחנן אין למידין מן הכללות, ואפילו במקום שנאמר בו חוץ כו' אמר רבינא ואיתימא רב נחמן, אף אנן נמי תנינא, בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים והמלח, ותו ליכא, והא איכא כמיהין ופטירות, אלא שמע מינה אין למידין מן הכללות, ואפילו במקום שנאמר בו חוץ". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ומבואר לפי גירסא זו, שהראייה שהביא רבינא לדברי רבי יוחנן, הוא ממה ששנינו "בכל מערבין ומשתתפין, חוץ מן המים והמלח", והרי גם בכמיהין ופטירות אין

מערבין ומשתתפין בכמיהין ופטירות (וכמו שביארנו למעלה). והיינו לפי גירסתם בגמ' שלא גרסו תיבת כו', אלא גרסו כגירסא שלפנינו, ואם כן, על כרחך שהראיה של רבינא לרבי יוחנן היא מדין העירוב. ³⁴ נכתב על פי ביאור רבינו לשו"ע, כמבואר להלן הערה 41.

³⁵ ונחשבים גם אוכל חשוב, כמבואר בברכות (מו ע"א): "אמר ליה שמואל, אלו מייתו לי ארדיליא, וגוזליא לאבא, מי לא אכלינן, ופרש"י (ד"ה אילו): "שמואל חביבין עליו ארדיליא בקנוח סעודה, והן כמהין ופטירות".

ולרב היו חביבין גוזלות". וכיון שעולה על שולחן מלכים (היינו שמואל), מאכל חשוב הוא (עיין יבמות

³¹ דהיינו את האמה וקצת פחות מ5 טפחים ברוחב 1 מ18 של אצבע, וזה שכתב רבינו "בקירוב".

³² דברי רבינו עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, בביאורו לשו"ע (שפ"ה, ה), וכמו שהביא כאן בהגהות מהר"ב ונשבורג. ועיין להלן הערה 41.

³³ וכן דעת הר"ף (ו ע"ב) ורמב"ם (א, ח). וכן מבואר בריטב"א וכן דעת רוב הפוסקים. ומבואר מדברי רבינו בביאורו לשו"ע (שם) שהמקור לדבריהם, שאין מערבין בכמיהין ופטירות, הוא מהסוגיא כאן, כלומר ממה שהגמ' הקשתה לגבי דין עירוב ("בכל מערבין ומשתתפין, חוץ מן המים ומן המלח") "והאיכא כמיהין ופטירות", מבואר שאין